

Vučjak

Romana Pozniak

Poznat i kao „divlji kamp“, „kamp iz noćne more i „Jungle kamp“, Vučjak je bio jedan od onih prostora koji u javnom, medijskom i političkom diskursu izaziva niz kontroverzi. Kad je nekadašnji deponij u okolici Bihaća, pored sela Vučjak, „prenamijenjen“ u izbjeglički kamp, svakom iole upućenom pratitelju recentnih migracijskih zbivanja na europskoj periferiji bilo je jasno da su višeslojni, unutarpolitički i vanjskopolički prijevori eksplicitno vezani uz migracijske politike, a implicitno uz političku stvarnost postdejtonske BiH, dosegli svoj vrhunac, dok je „humanitarno-sigurnosni menadžment“ (Hameršak i Pleše 2017: 101) dosegnuo svoju najnižu točku.

Nasilje na hrvatskim granicama i intenzifikacija pušbekova od 2017. doprinijeli su značajnom povećanju broja osoba u pokretu u Unsko-sanskom kantonu, poglavito na područjima Bihaća i Velike Kladuše. Policija BiH počela je 2019. uvoditi strože mjere postupanja prema ljudima u pokretu i kriminalizirati migracije s **Globalnog juga**, što potvrđuje uvođenje policijskoga sata samo za migrante, od deset uvečer do šest ujutro, koje je lokalna vlast u Bihaću interpretirala kao mjeru sprječavanja zločina koji su se navodno povećali dolaskom i prisutnošću migranata (Mlinarević i Ahmetašević 2022: 27). Uz proglašeno povećanje stope kriminala, slike prenapučenih kampova alarmantnih higijenskih uvjeta, život mnogih osoba u pokretu u postindustrijskim ruinama – koji su nepropusnošću i okrutnošću europskoga graničnoga režima gurnuti u beskućništvo – i nedostatak političke koordinacije na razini BiH iskorišteni su kao argumenti grada Bihaća i Unsko-sanskog kantona (USK) da ljudima u pokretu zabrani kretanje, „skloni“ s javnog prostora grada Bihaća i preveze ili dovede u koloni u Vučjak.

Uvjeti smještaja u samom kampu, nadmetanje između kantonalnih i državnih vlasti, reakcija međunarodnih organizacija i Europske unije i senzacionalističko medijsko izvještavanje omogućuju da Vučjak prepoznamo kao heterotopiju (Foucault 1986, v. i Agier 2019), prostorni i vremenski vakuum namijenjen „ljudskom otpadu“ (Bauman 2004) – nepoželjnim tijelima Globalnoga juga – koji usprkos višestrukim i katkad međusobno neusklađenim politikama europskog graničnog režima zrcali zajedničko stajalište većine europskih institucija moći: da migranti ovdje nisu dobrodošli. Michel Foucault definira heterotopije kao svojevrsna „protumjesta“, koja istovremeno predstavljaju, jukstaponiraju i izvrću značenja svih drugih mjesta u društvu i kulturi (1986: 24). Odlagalište otpada u okolici Bihaća, kilometrima udaljeno od urbane infrastrukture i okruženo minskim poljima istodobno je paralelni svijet za nepoželjne migrante i refleksija suvremene društveno-političke stvarnosti, one koja usprkos cijelom nizu pravnih instrumenata u području izbjeglištva i zaštite ljudskih prava omogućava i dozvoljava stvaranje takvih mjesta – deponija ljudskoga otpada – smještenih nadomak središtima europskih centara, pa i margina, no dovoljno udaljenih da ne remete svakodnevicu njihovih stanovnika.

Dok je Hrvatska optuživala BiH i vlasti Unsko-sanskog kantona da su namjerno otvorili kamp svega nekoliko kilometara od njenih granica, potičući osobe u pokretu da „ilegalno“ prijeđu u RH, međunarodne humanitarne organizacije oštro su osudile uvjete života u Vučjaku i odbile sudjelovati u humanitarnoj organizaciji kampa, a u medijima se više puta pojavljivala i povjerenica za ljudska prava Vijeća Europe, Dunja Mijatović, pozivajući na hitno zatvaranje Vučjaka, ističući da je „prostor kampa neprihvatljiv za život migranata“ i da će, ukoliko ga ne zatvore, ljudi u njemu „početi umirati“. Osim što je podignut na nekadašnjem deponiju, Vučjak, naime, nije imao dovod pitke vode, struju, grijanje ni sanitarne kontejnere, a migranti su boravili, kako je to opisao jedan od volontera Crvenoga križa, u „pljesnivim, prokišnjavajućim i pretrpanim“ šatorima. Na ulazu u kamp obično su stajala dva ili četiri policajca, hrana se dijelila dvaput dnevno, a stanje u kampu najbolje opisuje činjenica da su lokalni liječnici odbili tamo raditi, upozoravajući da u takvim uvjetima ne mogu preuzeti odgovornost za tuđe živote (Mlinarević i Ahmetašević 2022: 27). Prema lokalnim medijima, na Vučjaku je u pedesetak šatora bilo smješteno oko šesto, a prema nekim podacima i oko sedamsto ljudi.

Među specifičnosti Vučjaka koje mu, uz navedene karakteristike, dodjeljuju status heterotopičnoga mjesta spada i činjenica da se nije radilo ni o izbjegličkom kampu poput onih kojima na prostoru Globalnoga juga upravljaju međunarodne humanitarne organizacije, ni o prihvatnom centru poput zagrebačkog Prihvatišta za tražitelje azila, a nije se radilo ni o samoorganiziranom skvotu na kakve nailazimo u pograničnim, planinskim, ruralnim i urbanim predjelima migrantskih puteva (v. Agier 2019). Nasuprot tome, radilo se o kampu otvorenom na inicijativu lokalne vlasti s Crvenim križem kao jedinom stalno prisutnom humanitarnom organizacijom koja je koordinirala podizanje šatora i distribuciju hrane s minimalnom financijskom potporom, kako je meni i kolegama prilikom terenskog posjeta Vučjaku u ljeto 2019. više puta naglasio tamošnji voditelj kampa. Nastavši u „čvorištima 'bliskoga' i 'dalekoga' nasilja“, kako opisuje Azra Hromadžić, te „povijesno ukorijenjenoga razočarenja Biščana u bosanske vlasti i svijet/Europu 'koja samo gleda'“ (2020: 179), Vučjak je bio tek jedan u nizu „službenih“ jungle kampova ili divljih kampova – improviziranih, šatorskih naselja – koje su u BiH formirale lokalne vlasti (drugi takvi kampovi su nekadašnji Trnovi kod Velike Kladuše i još aktualna Lipa, također u okolici Bihaća).

Prizore s Vučjaka teško je opisati. Deke i jastuci virili su ispod bijelih šatora (donacije turskog Crvenog polumjeseca), podignutih na blatnjavom, tek pročišćenom terenu deponija, a uz cipele i ljetne natikače posložene pred ulazima u šatore i uz pokoju grupu koja je na vatri pripremala kruh, odavali su nastojanja smještenih osoba da humaniziraju taj prostor, ako je to uopće bilo moguće. Kad sam jednu od volonterki upitala zašto kruži po kampu sa zvučnikom s kojeg glasno svira *heavy metal*, odgovorila mi je da ljudima pokušava podići moral i raspoloženje, no izvjesnije je da je time samo pojačavala bizarnost tog mjesta. Sudionica mog doktorskog istraživanja (Pozniak 2022) koja je neko vrijeme posjećivala Vučjak u ulozi humanitarne djelatnice, odgovornost Crvenoga križa za uvjete u tom kampu komentirala je na sljedeći način:

Zapravo, oni su upali u tu priču iz svog mandata da moraju zastupati, a to je, naprosto, pomogni bilo kome tko je u potrebi. Taj kamp bi se odigrao s Crvenim križem ili bez Crvenog križa. Možda bi bio neki drugi naziv tog kampa i negdje drugdje. To su sve bile političke igrice što se tiče otvaranja tog kampa, kao što i jesu, sada, oko zatvaranja i otvaranja kampova. Htjelo se maknuti migrante iz centra grada. Država je to složila bez ikakvog znanja o ičemu, bez ikakvog razmišljanja i, eto, tako.

Kao prijeporno mjesto, Vučjak je svojim izgledom, pozicijom i uvjetima, pridonio gomilanju negativnih značenja o izbjegličkim kretanjima i stvaranju slike o migrantima kao o prijetnji, što potvrđuju i medijski naslovi poput „Migranti u kampu Vučjak napali policajce: Legli pod kamion i žele u Hrvatsku” ili „Kamp Vučjak će srušiti i zapaliti: Hoće li migranti večeras pokušati masovan prelazak hrvatske granice?”. U konačnici, može se reći da je taj kamp u političkom smislu poslužio svrsi budući da su strah i zgražanje kod većine njegovih posjetitelja, volontera, medija i predstavnika europskih institucija, zasigurno utjecali na ili, barem, ubrzali donošenje odluke da se migrante s Vučjaka prebaci u Blažuj, kamp u okolici Sarajeva podignut u barakama bivše vojarne koji je skupa s kontejnerima i šatorima mogao primiti 2 400 samaca (Mlinarević i Ahmetašević 2022: 28). Sredinom prosinca 2019., nakon šest mjeseci rada, Vučjak je zatvoren, a većina migranata premještena je u kampove Blažuj i Ušivak, čime je dijelom, možda tek prividno i privremeno, ostvarena intencija Bihaća da se decentralizira odgovornost za migracije i smještaj ljudi u pokretu u BiH.

Kao simbol nasilja i politike protjerivanja, fragmentirane odgovornosti lokalnih, kantonalnih i državnih vlasti u BiH premrežene odgovornošću Europske unije i ambivalentnog međunarodnog humanitarnog režima – koji je osuđivao uvjete na Vučjaku, a gotovo istovremeno upravljao radom kampova čiji su uvjeti u Velikoj Kladaši i Bihaću također kritizirani – Vučjak ostaje jednim od najeksplicitnijih primjera kako politički prijepori stvaraju, reproduciraju i instrumentaliziraju izbjeglištvo i iregularna kretanja. Njegova heterotopičnost nije se sastojala samo u materijalizaciji prostora za „ljudski otpad“, nego u saturiranju lokalnih, nacionalnih i globalnih politika moći onkraj humanitarno-sigurnosne sprege karakteristične za **migracijske režime**.

22. 12. 2022.

Literatura

Agier, Michel. 2019. „Camps, Encampments, and Occupations. From the Heterotopia to the Urban Subject“. *Ethnos* 84/1: 14-26.

Bauman, Zygmunt. 2004. *Wasted Lives. Modernity and its Outcasts*. Cambridge: Polity Press.

Foucault, Michel. 1986. "Of Other Spaces". *Diacritics* 16/1: 22-27. Preveo Jay Miskowicz.

Hameršak, Marijana i Iva Pleše. 2017. „Zimski prihvatno-tranzitni centar Republike Hrvatske: etnografsko istraživanje u slavonskobrodskom kampu za izbjeglice“. U *Kamp, koridor, granica: studije izbjeglištva u suvremenom hrvatskom kontekstu*. Emina Bužinkić i Marijana Hameršak, ur. Institut za etnologiju i folkloristiku, Centar za mirovne studije, Fakultet političkih znanosti – Centar za istraživanje etničnosti, državljanstva i migracija, 101-132.

Hromadžić, Azra. 2020. „Notes from the Field. 'Migrant Crisis' in Bihać, Bosnia and Herzegovina“. *movements. Journal for Critical Migration and Border Regime Studies* 5/1: 163-180.

Mlinarević, Gorana i Nidžara Ahmetašević. 2022. *People on the Move in BiH 2019-2021. In Between. (Un)welcome to No Man's Land*. Sarajevo i Thessaloniki: Heinrich Böll Stiftung.

Pozniak, Romana. 2022. *Humanitarni rad u kontekstu izbjeglištva i migracija u posttranzicijskoj Hrvatskoj*. Doktorski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.